

Lacsny Márton:

A HAZAFIAS ÉS HONVÉDELMI NEVELÉS, AHOGY A KÖZÉPISKOLÁSOK LÁTJÁK (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás tárgya egy, alapvetően web-survey online adatfelvételi technikával végrehajtott, feltáró jellegű, empirikus oktatásszociológiai kutatás néhány kiemelt vizsgálati körének problémaorientált áttekintése. A kutatás alapvető célja, hogy a szakemberek megismerjék a hazai középiskolák hallgatóinak, tanárainak és intézményvezetőinek a hazafias és honvédelmi nevelés témakörével összefüggő jelenlegi attitűdjeit (értékelő beállítódásait) és jövőre vonatkozó igényeit, elvárásait. A tanulmány felhívja a figyelmet a vizsgált témakör aktualitására; ismerteti a kutatás főbb kutatási céljait, kiemelt vizsgálati kérdésköreit, elméleti és empirikus hipotéziseit, tervezett adatforrásait, populációját és vizsgálati almintáit, adatgyűjtési és elemzési-értékelési módszereit, s bemutatja a kutatási eredmények várható felhasználási, illetve hasznosítási lehetőségeit.

KULCSSZAVAK: hazafias és honvédelmi nevelés, kutatás, középiskolák, eredmények, válaszok

BEVEZETŐ

Hogyan fejleszthetők hazánk védelmi képességei? Hogyan lehet a Magyar Honvédség számára stabil tartalékokat képezni? Hogyan lehet ennek a stabil utánpótlásbázisát megteremteni? Hogyan lehet a tartalék számára tartalékokat képezni? Aki ezekre a kérdésekre keresi a választ, hamar eljut a hazafias és honvédelmi nevelés rendszeréhez és módszereihez. Az alábbi kérdések merültek fel témaspecifikus megfogalmazásban: Milyen módszerekkel lehet a hazafiságot és a honvédelem ügyét népszerűsíteni a civil fiatalság körében? Hogyan lehet a rendszer hatékonyságát növelni? Hogyan lehet ezekre a kérdésekre megalapozott válaszokat adni?

Ha megfigyeljük hazánk biztonsági környezetét és annak közelmúltbeli dinamikáit, akkor a téma aktualitása vitán felül áll, annak ellenére is, hogy a hazafiságnak és a vele kapcsolatos oktatásnak komoly hagyományai vannak Magyarországon.¹ Ezen túlmenően is érdekes kérdés a Magyar Honvédség utánpótlásának, valamint tartalékának és a tartalék tartalékának a kérdése. Nyilvánvaló, hogy a haderő és a többi fegyveres testület tartalékát azok a fiatalok fogják biztosítani, akik ma iskolába járnak. Az ő hazafias és honvédelmi nevelésüktől függ az, hogy néhány év vagy egy évtized múlva kik szolgálnak ezekben a szervezetekben.

A kutatás eredményei a gyakorlatban is hasznosíthatók lesznek mind a HM, mind az Emberi Erőforrások Minisztériumának Oktatásért Felelős Államtitkársága által, különösen a hazafias és honvédelmi nevelés definíciójának, tematikájának, valamint a tanárképzés átfogó reformjának kimunkálása területén.

¹ H. Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig. Képzés és Gyakorlat, 2015/1–2., 69–84.

A MÓDSZER

A magyar honvédelem rendszerére jellemző, hogy a benne való aktív részvétel az állampolgár számára békeidőben fakultatív. Mivel az állampolgár a honvédelem rendszerével ennek megfelelően csak saját döntése alapján kerül kapcsolatba, nagyon fontosak a potenciális kapcsolódási felületek és azok marketingje, népszerűsítése. Azt már korábban beláttuk,² hogy a kommunikáció célcsoportjának meghatározása és az elérés módszereinek kidolgozása akkor a leghatékonyabb, ha ahhoz felhasználjuk a szociológia által kínált megközelítési módot, tudáselemeket, kutatási (adatgyűjtési és elemzési-értékelési) módszereket.³ Ezért egy web-survey, valamint interjúkra és fókuszcsoportos beszélgetésekre alapozott kutatás előkészítését és végrehajtását terveztem a populáció egyes vizsgálati almintáihoz tartozók körében. A Honvédelmi Kötelék program tervezése során a Honvédelmi Minisztériumban (HM) felmértük, hogy korábban készült-e hasonló felmérés, de sem régebbi felmérési eredmény, sem a kutatáshoz használható, kapcsolódó szakirodalom nem állt rendelkezésre a 2004 utáni időszakból.

A kérdőívet 2015 decemberében küldtük ki az ország összes középiskolájának, és azok jelentős része visszaküldte azokat kitöltve.

A WEB-SURVEY CÉLCSOPORTJA ÉS A CÉLCSOPORT ELÉRÉSÉNEK TECHNIKÁJA

A hazafias és honvédelmi nevelés programjának elsődleges célcsoportját az iskoláskorú gyerekek jelentik, és elérésük egyik legegyszerűbb csatornája az iskola. Az iskolákban folyó oktatási-nevelési tevékenységre azonban a Honvédelmi Minisztérium jelenleg nem rendelkezik közvetlen rálátással, így befolyással sem.

A kérdőív kitöltését tehát magyarországi középiskolák intézményvezetőitől/igazgatóitól vártuk. Ennek megfelelően célszerű volt olyan csatornát választani a kiküldéshez, amelyen hatékonyan jut el a kérdőív a címzettekhez. A leghatékonyabb útnak az Oktatási Hivatal (OH) által üzemeltetett zárt láncú adatforgalmi rendszer, az ADAFOR tűnt, mert az OH mint hatóság kapcsolatban áll az iskolákkal. Mivel a kutatás végrehajtása a magyar állam érdekeit szolgálja mind az oktatás, mind a honvédelem szempontjából, ezért a felmérés végrehajtásához államtitkári jóváhagyással igénybe vettem az ADAFOR-rendszer által kínált lehetőséget.

A vizsgálatot technikai értelemben úgy lehetett kivitelezni, hogy a Honvédelmi Minisztériumon keresztül kellett megkeresni az iskolák állami felügyelő szervét, az Oktatási Hivatalt (OH) azzal, hogy zárt láncú hálózatán keresztül kérje az intézményvezetőket a kérdőív kitöltésére. A hivatalos csatornák igénybevétele okán figyelemmel kellett lenni a minisztériumok által megfogalmazott szempontokra is, így a felmérés szükségességének indokolását és a kérdőív összeállítását követően még a HM által megfogalmazott szempontokat és kérdéseket is meg kellett jeleníteni a kérdőívben. Az egyes kérdések elemzése során ki fogok térni arra, hogy melyek azok a kérdések, amelyek szerepeltetését a HM kezdeményezte.

² Lacsny Márton: A honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai. Seregszemle, 2015/2–3., 143–154.

³ A vizsgálat tárgya vonatkozásában elsősorban a dokumentumelemzés, a statisztikai adatok saját szempontú másodelemzése mellett a kérdőíves adatfelvétel, a fókuszcsoportos és egyéni interjúk, ill. egyéb hibrid adatfelvételi technikák kombinált alkalmazása kínált sokrétű, megfelelőképpen árnyalt megközelítési lehetőséget a kutatóknak és szakmai döntés-előkészítésért felelős szakembereknek.

Hogy a felmérés végrehajtása a rendszer fejlesztése szempontjából is indokolt, azt igazolja az a tény is, hogy mind a HM, mind az EMMI illetékesei jelezték: a felmérés eredményeit mindenképpen meg kívánják ismerni.

A kérdőív előkészítése során fontos szempont volt, hogy néhány perc alatt kitölthető legyen. Ezenkívül lényeges volt az is, hogy lehetőség szerint olyan válaszok szülessenek, amelyekből alapsori adatokat tartalmazó statisztikai áttekintést lehet készíteni egyszerű informatikai eszközökkel (pl. MS Excel). Ennek megfelelően a lényegi kérdések feleletválasztós rendszerben készültek el. A kérdőív végén ugyanakkor hagytam egy olyan mezőt, amiben a megkérdezettek lehetőséget kaptak arra, hogy a témával kapcsolatban felmerült ötleteiket, javaslataikat vagy véleményüket megosszák a kérdezővel. Maga a kérdőív elektronikusan szerkesztett és nyilvánosan is elérhető.⁴

A VIZSGÁLAT KÉRDÉSKÖREI

A vizsgálat első szakasza három kérdéskört érintett. Az első csoport olyan ún. „kemény változókra” kérdezett rá, amelyek révén a megkérdezett sokaságot egyértelműen alcsoportokra lehet bontani, és ennek mentén lehet vizsgálni az egyes alcsoportok egymáshoz való viszonyát. A második csoport az intézményvezetők hozzáállását és tájékozottságát vizsgálta, míg a harmadik kérdéscsoport magukra az intézményekre és az intézményekben irányadó gyakorlatra, illetőleg az érvényes gyakorlattal kapcsolatosan felmerülő további lehetőségekre kérdezett rá. Ebből látható, hogy a kutatás szempontjából a legfontosabb érdemi információkat az egyes intézmények vonatkozásában a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok hordozták. Az első csoport szerepe kifejezetten a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítése, majd azok összehasonlító elemzésének lehetővé tétele volt. Ahogy arról korábban már szó esett, a kérdőív egyes kérdései eredetileg nem szerepeltek a kutatás tervében, azok beillesztését a lebonyolításra vonatkozó egyeztetések során a HM kezdeményezte. Ez a csoport a második kérdéscsoport, amely személy szerint az intézményvezető hozzáállását és tájékozottságát hivatott mérni.

HIPOTÉZISEK

Minden empirikus vizsgálat alapja legalább egy olyan hipotézis, amely szerint bizonyos vizsgálható tények között van összefüggés. Ilyen hipotézisek nélkül nem lehetne tudományos igényvel megindokolni, hogy egy kérdőívben miért éppen azok a kérdések szerepelnek, amelyeket a szerkesztő szerepeltet bennük. A kérdőív szerkesztésekor tehát először is feltételezzük, hogy bizonyos jelenségek (vizsgálható tények, adatok) között összefüggés van, amelyet a vizsgálat eredménye be fog igazolni vagy meg fog cáfolni. Ezek a hipotézisek természetesen nem olyan átfogóak, mint egy teljes kutatás vagy disszertáció hipotézisei, hiszen csak a kérdőív összeállításához szolgálnak alapul, azonban ahhoz szükségesek, hogy az egyes kérdések feltevését meg lehessen indokolni.

A vizsgálat legfontosabb elméleti hipotézise, hogy maga a vizsgálat elvégezhető, és az eredményekből érdemi következtetés vonható le a vizsgálat tárgyára vonatkozólag. Az elvégezhetőség abból a szempontból lényeges, hogy az egyes kérdésekre érdemi és koherens

⁴ https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdynlwqUcOPObmPldemkNmNEIe2OMrdCAfJXGLya40VHBfHOQ/viewform?usp=send_form

válaszok születnek, és azokból a további hipotézisek vonatkozásában érdemi következtetés vonható, vagyis a felmérés alkalmas arra, hogy betöltse feladatát.

A kérdőív központi kiküldése miatt lehetett arra számítani, hogy a középiskolák jelentős része ki fogja tölteni a kérdőívet. További hipotézis, hogy az első és a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok közt látható összefüggés lesz tapasztalható. Ennek igazolása nyilvánvalóan csak az eredmények részletes elemzésével végezhető el. Előjáróban azt a hipotézist lehetett megfogalmazni, hogy az egyes iskolák vonatkozásában kemény változóként vizsgált társadalmi indikátorok és a hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos intézményi gyakorlatokra vonatkozó adatok közt összefüggést lehet majd találni. Függetlenül attól, hogy az egyes hipotézisek külön-külön beigazolódnak-e, a kérdőíves felmérés eredményét a kutatás további fázisainak (pl. interjúk) előkészítésén túl a gyakorlatban is hasznosítani lehet majd a hazafias és honvédelmi nevelés tematikája fejlesztésének elősegítésére.

Az egyes kérdések és válaszok vonatkozásában további hipotéziseket is fel lehetett állítani. Ilyen feltételezés például, hogy az iskolák jelentős részének – képzési szerkezettől függetlenül – semmiféle kapcsolata nincs a Magyar Honvédséggel. Ez alól azok az iskolák lesznek a kivételek, amelyek valamely nagyobb alakulat székhelyén találhatóak (pl. Szolnok, Tata, Debrecen, Székesfehérvár). Számítottam ezenkívül arra is, hogy azokon a területeken, régiókban, ahol az utóbbi időben (pl. a tömeges bevándorlási válsághelyzet okán) erősödött a honvédségi jelenlét, nagyobb lesz az érdeklődés a kérdőív iránt, illetőleg nagyobb igényeket fogalmaznak majd meg az iskolák.

A KÉRDÉSEK

Az első kérdéscsoport a társadalmi indikátorok közül az olyan ún. „kemény változókra” kérdezett rá, amelyek abban segítenek, hogy az országos átlagoknál mélyebb összefüggéseket is fel lehessen tárnani a földrajzi egységek (megyék, régiók) szintjén, vagy rámutassanak a településszerkezetre, iskolatípusra jellemző különbségekre. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok tehát nem önmagukban jelentenek addicionális információt, hanem az őket követő kérdéscsoportokra kapott válaszokkal való összefüggésükben. Az első kérdéscsoport tehát egyértelműen a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítését szolgálja a későbbi összehasonlíthatóság érdekében.

1. „Melyik megyében található az Önök iskolája?”

A kérdés nyilvánvaló, és az is, hogy a választható válaszok közül csak egyet lehet megjelölni.

2. Milyen jellegű településen található az iskola?

A kérdésre négy lehetséges válasz volt: főváros, megyei jogú város, város, község. Ebből következtetés vonható arra, hogy milyen igények és hozzáállás a jellemző a különböző méretű településekre. Pl. lehetséges, hogy a kisebb településeken más jellegű foglalkozásokra van igény, mint a nagyobb városokban.

3. Milyen jellegű az iskolájuk képzési rendszere? A lehetséges válaszok: gimnázium, szakközépiskola, többcélú, egyéb.

4. Milyen irányultságú a képzés az Önök iskolájában? A lehetséges válaszok: humán, reál, általános.

A 3. és 4. kérdés az iskola képzési rendszerére és a képzés irányultságára kérdezett rá. A válaszokból következtetés vonható le arra vonatkozólag, hogy milyen képzési szerkezet esetén látszik több és jobb lehetőség a honvédelmi jellegű ismeretek oktatására, illetőleg

mely tantárgyak azok, amelyekben az egyes képzési szerkezetek esetén könnyebb a honvédelmi szempontból hasznos ismeretek szerepeltetése.

A következő kérdéscsoport négy kérdésének feltételét a HM kezdeményezte. Közös jellemzőjük, hogy az iskolaigazgató véleményére, hozzáállására kérdeznak a Magyar Honvédséget és a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját illetően. A válaszok nyilvánvalóan hordoznak információt arra vonatkozólag, hogy a kérdéses iskola (illetőleg annak igazgatója) mennyire érzi át a honvédelem, ezen belül a KatonaSuli-program fontosságát, vagy milyen módon és mértékben motiválható annak érdekében, hogy önkéntes alapon részt vegyen bármely, a Magyar Honvédség által szervezett programban.

5. Mennyire érzi magát tájékozottnak a Magyar Honvédséget érintő kérdésekben? A válaszokat ötfokozatú skálán kell megadni az „egyáltalán nem” és a „teljes mértékben” között.

6. Változott-e a véleménye és milyen irányba a Magyar Honvédségről az elmúlt egy év során? A lehetséges válaszok:

- Igen, pozitív irányban
- Igen, negatív irányban
- Nem változott

A kérdőív közzététele 2015 decemberében történt, vagyis szinte közvetlenül a migrációs válság tetőzése és a szerb és horvát határszakasz lezárása után. Ebből következően az itt élőknek vélhetően változott a biztonságpercepciója és egy ideje több közvetlen kapcsolatuk volt a Magyar Honvédséggel. Előzetes feltételezésem volt, hogy ennek nyoma lesz a kérdésekre adott válaszokban is. Ennek segítségével lehetett továbbá a válaszokat régiók szerint is bontani, ami az egyes régiók fejlettségével és az adott biztonsági helyzetben (pl. migránsok átvonulásával stb.) való érintettségével is összevethető.

7. Ön szerint ma mennyire lenne szüksége a fiataloknak a hazafias nevelésre? A válaszokat ötfokozatú skálán kell megadni.

8. Ön szerint melyik időszak, milyen mértékben lenne alkalmas a fiatalok honvédelmi nevelésére?

A 8. kérdésre az alábbi táblázat szerint mátrixrendszerben lehetett a válaszokat megadni. A válaszok elemzése a táblázat sorai szerint haladva végezhető el a legegyszerűbben.

	nem alkalmas	kismértékben alkalmas	alkalmas	nagymértékben alkalmas
óvodai nevelés	☐	☐	☐	☐
1–4. évfolyam	☐	☐	☐	☐
5–8. évfolyam	☐	☐	☐	☐
9–10. évfolyam	☐	☐	☐	☐
11–12. évfolyam	☐	☐	☐	☐
12–14. évfolyam	☐	☐	☐	☐

A továbbiakban olyan kérdések következtek, amelyekkel arról kívántunk információt szerezni, hogy hogyan értelmezik a hazafias és honvédelmi nevelést a magyarországi középiskolák. Ezek a válaszok képezik a megszerezni kívánt információk lényegi részét, mivel ezek alapján lehet eldönteni, hogy az iskolákba hogyan és milyen tematika erősítésével lehet úgy bevinni a hazafias és honvédelmi nevelést, hogy az az intézmények számára kezelhető legyen. Ezek a kérdések születtek meg legelőször a kérdőív tervezése során.

A többi kérdés abban nyújtott segítséget, hogy bizonyos szempontok alapján tovább lehessen bontani az ezekre a kérdésekre adott válaszok sokaságát. Tekintettel arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelésnek nincs elfogadott definíciója,⁵ és nincs meghatározva vagy körülírva, hogy mit is értünk alatta, lényeges, hogy jelen pillanatban az egyes iskolák hogyan értelmezik a feladatot. A fogalom értelmezése erősen iskola- és tanárfüggő. Erre a problémára már korábban is igyekeztem felhívni a döntéshozók figyelmét, ugyanis egy általánosan elfogadott értelmezés hiányában nehezen várhatjuk el azt, hogy az iskola valamilyen szemléletet vagy értékrendet közvetítsen a diákok felé.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy Magyarországon a honvédelem rendszerében való részvétel békeidőben önkéntes, ezért kiemelten fontos, hogy azok a személyek, akiket be akarunk vonni a rendszerbe, maguk is kellőképpen motiváltak legyenek. Az iskola-rendszer esetében a helyzet annyiban más, hogy az iskola a gyerekek számára kötelező és a tantervek központilag előírhatók. Ugyanakkor látni kell, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés kulcsfontja nem a lexikális tudás átadása, hanem a szemlélet közvetítése.⁶ Ennek megfelelően szinte mindegy, hogy mi van a tantervben vagy a tankönyvben, ha a szemléletet az iskola vagy az ott dolgozó tanár nem akarja közvetíteni, mivel a pedagógus személyisége, hozzáállása indirekt módon sokkal inkább hat a diákra, mint a tankönyvben olvasott szöveg.⁷ Különösen igaz ez olyan tantárgyak esetében, mint pl. a történelem, ahol a tanár igen gyakran fűz kommentárt a tankönyvi anyaghoz.⁸ Ennek megfelelően a rendszer egyik kulcseleme olyan módszerek és csatornák kidolgozása, amelyek az iskolát és a tanárt motiválják abban, hogy tegye meg a honvédelem ügyének népszerűsítése érdekében, ami tőle telik. Ezen az úton a nulladik lépés, hogy felmérjük: *mit akar az iskola, mivel lehet motiválni az iskolát?* Ezt követheti annak meghatározása, hogy *mivel lehet a tanárokat motiválni* arra, hogy a megfelelő szemléletet közvetítsék diákjaik felé. Az iskolák vonatkozásában tehát első körben két dologra lehet alapozni a fejlesztéseket: a meglévő kapcsolatokra, valamint azokra a területekre, amelyekre a felmérés szerint az iskolák nyitottak és igénylik a honvédségi közreműködést. Ennek megfelelően a kérdéscsoport kérdései arra kérdeznak rá, hogy jelenleg milyen kapcsolódási pontok vannak kiépítve (meglévő honvédségi kapcsolatok, meglévő tantárgyi tematikák, gyakorlatok), valamint arra, hogy az iskoláknak mire volna igénye.

Milyen keretek között foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával?

A kérdés arra vonatkozik, hogy jelenleg mely tantárgyak tananyagában szerepelnek olyan témák, amelyeket az igazgató közel érez a hazafias és honvédelmi nevelés témájához. Mivel az előzőek szerint nem tudtunk általánosan elfogadott definícióra hivatkozni, így

⁵ A hazafias és honvédelmi nevelésnek nincs tantervi vagy jogszabályi szinten lefektetett definíciója, amely általános jelleggel irányadó lenne az iskolák és tanárok számára. 2016. február 25. napján tartott előadásomban (Laacsny Márton: A tartalék tartaléka) megkíséreltem tudományos definíciót alkotni, amely a Hadtudomány és a XXI. század című konferenciakiadványában (Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2016) megtalálható, azonban ez jelenleg csak az én álláspontom és nem széles körű vita eredménye.

⁶ Hoffmann Rózsa: Amit meg kell valósítanunk... Új Pedagógiai Szemle, 2012/1–3., 3–4.

⁷ Bábosik István: Nemzettudat, nemzeti szocializáció, hazafiság. Iskolakultúra, 1998, 4., 40–48.

⁸ A jelenleg hatályos, 2012-ben hatályba lépett Nemzeti Alaptanterv bevezetése és alkalmazása során szerzett tapasztalatok azt igazolták, hogy önmagában az alaptanterv és a kerettantervek módosítása a pedagógusképzés átfogó reformja nélkül alkalmatlan arra, hogy a hazai köznevelést a szükséges mértékben megreformálja. Ennek nyomán indult meg az EMMI Oktatásért Felelős Államtitkárságán a pedagógusképzés átfogó reformjának tervezése.

nyilvánvaló, hogy a válaszadó személyes értelmezése befolyásolta az eredményt is.⁹ Mint utóbb kiderült, nemcsak a tantárgyak szintjén van létjogosultsága a kérdésnek.¹⁰ Ennek megfelelően az alábbi válaszokat lehetett választani a kérdésre:

- külön tantárgy keretében oktatjuk
- történelemóra keretében oktatjuk
- testnevelés óra keretében oktatjuk
- osztályfőnöki órán szóba kerül
- más tantárgy keretében szóba kerül
- szakkör/délutáni fakultatív foglalkozás keretei közt foglalkozunk vele
- nem oktatjuk/nem foglalkozunk vele

A konkrét kérdésen túl a válaszok arra nézve is hordoznak információt, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját a válaszadó a szellemi vagy a fizikai jellegű ismeretekhez érzi közelebb (történelem/testnevelés), illetve hogy a hazafiasság érzelmi töltetét mennyire tekinti fontosnak.¹¹ Az az információ, hogy az egyes iskolák mely tantárgyak keretei közt foglalkoznak a témával, hasznos lehet abból a szempontból is, hogy mely tantárgyak tematikáját kell fejleszteni annak érdekében, hogy a diákok megfelelő tudást és nevelést kapjanak. Nekem az a véleményem, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját minden tantárgy anyagába be lehet illeszteni, mivel az elsősorban nem lexikális tananyag, hanem szemlélet, amit minden tanár a saját példájával és hozzáállásával ad át a diákjainak.¹² Ezzel együtt a jelenlegi helyzetben nem várhatjuk, hogy minden iskola összes pedagógusa azonnal magáévá teszi azt a szemléletet, amelynek közvetítésével bármely tantárgy tanítása során beépül az anyagba a hazafiasság. Ahol külön tantárgy keretében foglalkoznak a tematikával, ott valószínűleg a KatonaSuli-programban részt vevő iskolák jelennek meg, ahol szinte nem is kérdés, hogy megfelelő-e a tematika oktatásának színvonala. Ezek az iskolák leginkább egyfajta kontrollcsoportként szerepelnek a felmérésben. Jelen írásban sokkal inkább a többi iskolának a KatonaSuli-tematikájához való viszonyát vizsgáljuk, nem pedig a programban oktatottakat.¹³

A következő kérdés az iskola jelenleg meglévő honvédségi kapcsolataira kérdez rá. Fontos, hogy az iskolák, tanárok és az igazgató honnan szerzik ismereteiket a Magyar Honvédségről és eközben milyen konkrét kapcsolatokat ápolnak a szervezettel. A válaszadó a felsorolt válaszok közül többet is megjelölhetett, és ezeket az utolsó kérdésre adott válasszal kiegészíthette.

⁹ Pl. egy hazafias érzületű, földrajz szakos igazgató felismerheti, hogy a tereptan oktatása földrajzórán, majd ennek a gyakorlati bemutatása szakkör vagy osztálykirándulás keretei között beletartozik a honvédelmi nevelés/oktatás tematikájába, azonban ez nem szükségszerű, hanem az illető vezető hozzáállásának függvénye.

¹⁰ Volt olyan válaszadó, aki a kérdőív végén kifejtett véleményében kifogásolta, hogy a kérdőív összemosza a hazafiság és a honvédelem kérdéskörét, holott a kettőnek a válaszadó szerint kevés köze van egymáshoz.

¹¹ Az érzelmi töltetű kérdéseket, illetőleg az osztályközösségre vonatkozó dolgokat általában osztályfőnöki órán beszéljük meg. Ennek megfelelően, ha a válaszok közül az osztályfőnöki óra meg van jelölve, akkor logikus, hogy a foglalkozás alapvetően a hazafiság érzelmi töltetének átbeszélését jelenti. Annak is van információ-tartalma, ha kizárólag az osztályfőnöki óra van megjelölve, mivel ott számos más téma is szóba kerül. Ha így van, akkor az érzelmi töltet mellett az is információ, hogy az iskola tantestülete az igazgató interpretációja szerint elegendőnek tartja a téma ilyen szintű tárgyalását.

¹² Bábosik István: i. m.

¹³ Czank László – H. Varga Katalin: Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban 2. rész. Képzés és Gyakorlat. 2012, 3–4., 167–176.

10. Milyen kapcsolatuk van a Magyar Honvédséggel?
- hivatalos kapcsolat a hozzánk közeli alakulattal
 - hivatalos kapcsolat a helyi/megyei védelmi bizottsággal
 - hivatalos kapcsolat a Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság¹⁴ megyei irodájával
 - van honvédelmi tárgyú szakkör
 - van kapcsolatunk honvédelmi célú/katonai hagyományörző civil szervezettel
 - iskolánk csapata rendszeresen részt vesz honvédelmi versenyeken
 - egyéb, éspedig:

Az iskola honvédségi kapcsolatai jelentik a kiindulópontot, amikor a honvédelmi nevelés tekintetében elindulunk a tanintézetek felé. Ennek megfelelően mindazon iskolákban, ahol nincs semmiféle honvédségi kapcsolat, elsődleges feladat annak kiépítése. Különösen igaz ez azokra az intézményekre, amelyek a korábbiakban olyan válaszokat adtak, hogy képzési szervezetük miatt a Magyar Honvédség potenciális rekrutációs bázisát jelenthetik.

A honvédelmi versenyek szervezésekor igen fontos kérdés volt, hogy az egyes iskolák hogyan szereznek tudomást a versenyekről, illetve mi lehet annak az oka, hogy a nyilvánosan meghirdetett versenyre is általában csak olyan tanintézetek csapatai neveztek, ahol egyébként is van valamilyen kötődés a honvédséghez.¹⁵ A tapasztalat szerint minden alakulat parancsnoka törekszik a környéken található iskolákkal megfelelő kapcsolatot kiépíteni,¹⁶ azonban ez visszafele nem biztos, hogy így van. Egy-egy parancsnok számára a kevés aktív iskola mellett az összes többi gyakorlatilag láthatatlan tud maradni. Nem beszélve arról, hogy az alakulatok parancsnokainak nem elsődleges feladatuk a társadalmi kapcsolatok ápolása, így nem meglepő, hogy még a nagyobb létszámúaknál sincs feltétlenül kapacitás a tanintézetekkel való kapcsolattartásra. Mindezek alapján lényeges információ, hogy az egyes iskoláknak milyen jellegű kapcsolata van a honvédséggel, és milyen honvédségi szervezeten keresztül. A kérdés és a lehetséges válaszok megfogalmazásakor felmerült, hogy a válaszok között szerepeltessünk informálisabb csatornákat (pl. van a szülők közt katona). Ezt azért vetettük el, mert az a rossz üzenete lett volna, ha a kérdéssel arra biztatjuk az igazgatókat, hogy kezdjenek a diákok szülei után kérdezősködni. Ott, ahol ennek valódi relevanciája van, az igazgató az „egyéb, éspedig...” válasz kiegészítésével erre is adhatott megfelelő választ.

A következő kérdés az iskolák részéről felmerülő és a honvédség (katonák) által potenciálisan kielégíthető igényeket mérte fel. Aki a magyar köznevelés jelenkori problémáival valamelyest tisztába igyekszik kerülni, annak nem újdonság: napjainkban az egyik legnagyobb probléma, hogy a tantervszerű, lexikális tudást közvetíteni hivatott oktatás és az annak alapjául szolgáló tantervek jelentős mértékben túlterhelik mind a tanárokat, mind a diákokat. Ez az egyik mozgatója a napjainkban a tanárok részéről tapasztalható tiltakozásoknak is.¹⁷ Mivel gyakorlatilag a rendszer összes szereplőjének ez az egyik legnagyobb problémája, ezért nyilvánvalóan kontraproduktív minden olyan próbálkozás, amelyik további elsajátí-

¹⁴ A felmérés elkészítésének idején hatályos megnevezés. Ma: Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság.

¹⁵ Lásd Lacsny Márton: Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében. Honvédségi Szemle, 2016/1., 112–121.

¹⁶ A szerző korábban nem publikált kutatásának tapasztalata.

¹⁷ A Pedagógusok Sztrájkbizottsága követelése. http://www.pedagogusok.hu/sites/default/files/a_pedagogusok_sztrajkbizottsaga_kovetelesei_2.pdf. (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

tandó ismereteket és tanórák keretei közt oktatandó anyagot ad át az iskolák vagy a tanárok részére. Azon iskolák számára, amelyek külön tantárgyat vagy tananyagot szeretnének, ott a KatonaSuli-program és a Katonai Alapismeretek című tankönyv anyaga, amely egyébként elérhető azok számára is, akik nem kívánják külön tantárgyként bevezetni.

11. Milyen jellegű (katonák által szervezett) foglalkozásokra lenne igényük?

- tematikus honvédelmi tárgyú szakkörre/délutáni fakultatív foglalkozásra
- honvédelmi versenyre
- honvédelmi versenyre való (fakultatív) felkészítő oktatásra
- elméleti honvédelmi oktatásra
- gyakorlati honvédelmi oktatásra (pl. alaki foglalkozás, tájékozódás, tereptan, elsősegély, katonai sportok)
- délutáni sportfoglalkozásra
- hétvégi foglalkozásra
- nyári táborra
- egyéb, éspedig:

A kérdésre adható lehetséges válaszok megkísérlik lefedni azokat az iskolai tevékenységeket, amelyek nem az iskolai törzsidőben, vagyis a 8.00 és 14.00 közt tartandó tanórákhoz kötődve történnek, hiszen ezeket – ahogy korábban beláthattuk – a köznevelés rendszerre egyébként is túlterheli. A honvédelmi szempontból hasznos ismeretek jelentős részét középiskolai szinten olyan foglalkozások keretei közt a legegyszerűbb oktatni, amelyek elsősorban nem tantermi környezetet igényelnek, hiszen – ellentétben pl. a történelemmel vagy a szerves kémiával – ezeket a képességeket elsősorban cselekedve, gyakorolva lehet megtanulni. Ezzel máris komoly szinergiát tudunk teremteni, hiszen az iskolák számára az önmagában is motiváció, ha nem a túlterhelt iskolai törzsidőre koncentrálunk. Ehhez jönnek további lehetőségek, amelyek a köznevelés szerkezetéből¹⁸ és néhány programból¹⁹ adódnak, amelyeknek a tartalommal való megtöltése bizonyos helyeken nehézséget okozhat.²⁰ Az erre a kérdésre adott válaszok tehát rendkívül sok segítséget tudnak nyújtani ahhoz, hogy milyenek kell lennie a hozzáállásnak, közelítésnek a honvédség részéről ahhoz, hogy az iskolában szívesen fogadjanak egy ilyen programot.

A kérdéscsoport utolsó kérdése a tantárgyi tematikáktól függetlenül rákérdez arra, hogy az iskolában a kérdező által legfontosabbnak minősített kompetenciák közül melyek azok, amelyekkel jelenleg is foglalkoznak az iskolában függetlenül attól, hogy annak van-e hazafias vagy honvédelmi jellegű színezete. Ismét olyan jellegű kompetenciákról és tananyagokról van szó, amelyek jelentős részben eltérnek az iskolai törzsanyagtól abban az értelemben, hogy általában nem az elméleti jellegű, lexikális tudás átadását célozzák, hanem olyan gyakorlati ismereteket közvetítenek, amelyeknek bizonyos mértékű elsajátítását a gyerek azonnal hasznosnak értékelheti, ami által a tudás megszerzése élménnyé válik. Például a tájékozódásból vagy az önvédelemből szerzett ismeretet a diák már aznap, az iskolából hazafele hasznosnak fogja találni, míg a kovalens kötésről elsajátított tudását lehet, hogy soha az életben nem fogja használni a gyakorlatban. A kérdésre gyakorlatilag csak pozitív válasz

¹⁸ A köznevelési intézményekben biztosítani kell a tanulók egész napos felügyeletét, azonban a délutáni időszakra sok esetben nincs olyan foglalkozás, amellyel ki lehet tölteni az időt.

¹⁹ A mindennapos testnevelés igen sikeres program, azonban számos iskolában gondot okoz, hogy tornateremkapacitás híján milyen foglalkozással töltsék ki a heti 5×45 perct.

²⁰ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 27. § (11); 97. § (6).

adható, a megkérdezettek meg tudják mutatni: „Lám, így is mennyi hasznos dolgot oktatunk mi itt a gyerekeknek.” A válasz ismeretében aztán meg lehet keresni a válaszadó iskolákat, és el lehet ismerni az iskola érdemeit a kérdéses kompetenciák oktatása terén. Ezt követően felajánlható egy honvédelmi vetélkedő megrendezése, mely a kompetenciák mérésének igen jó fóruma lehet, míg az arra való felkészülés (az abban nyújtott katonai segítség) esetleg növelheti a kérdéses kompetencia oktatásának színvonalát.

12. Jelenleg milyen tematikát vagy kompetenciát oktatnak iskolájukban az alábbiak közül?

- tájékozódás
- önvédelem
- elsősegély
- bűnmegelőzés
- információbiztonság
- közlekedésbiztonság
- állampolgári ismeretek
- egészséges életmód

A 13., egyben utolsó feleletválasztós kérdés ismét egy kemény változóra kérdez rá oly módon, hogy a programban részt nem vevő iskolák esetében egyúttal felméri, hogy milyen hajlandóság van a KatonaSuli-programhoz való csatlakozásra. Hasznos visszajelzés a szervezők számára, hogy a programban jelenleg részt nem vevő iskolák mekkora része az, amely csatlakozni kívánna a programhoz és mekkora azon iskolák aránya, amelyek még csak nem is hallottak róla.

13. Iskolájuk részt vesz a KatonaSuli-programban?

- igen
- nem
- jelenleg nem, de szeretnénk csatlakozni hozzá
- nem hallottunk a programról

A kérdőív utolsó kérdése arról szól, hogy amennyiben a megkérdezettnek van mondanivalója a kérdőívről vagy az egész rendszerről, úgy azt megoszthassa a kérdezővel. A válaszra itt egy nagyobb területet hagyunk, amelyen a válaszadó saját szavaival kifejtette véleményét. Mint később kiderült, itt is igen hasznos információkat sikerült összegyűjteni, amelyek elemzése a rendszer finomhangolásánál fontos lehet.

(Folytatás a 2017/3. számban)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 27. § (11); 97. § (6). http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV
- A Pedagógusok Sztrájkbizottsága követelése. http://www.pedagogusok.hu/sites/default/files/a_pedagogusok_sztrajkbizottsaga_kovetelesei_2.pdf
- Bábosik István: *Nemzettudat, nemzeti szocializáció, hazafiság*. Iskolakultúra. 1998/4.
- Czank László – H. Varga Katalin: *Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban 2. rész*. Képzés és Gyakorlat, 2012, 3–4.
- H. Varga Katalin: *A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig*. Képzés és Gyakorlat, 2015/1–2.

Hoffmann Rózsa: *Amit meg kell valósítanunk...* Új Pedagógiai Szemle, 2012/1–3.

Kérdőív középiskoláknak a hazafias és honvédelmi nevelésről. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdynlwqUcOPObmPldemkNmNEIe2OMrdCAfJXGLya40VHBfHOQ/viewform?usp=send_form

Lacsny Márton: *A honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai*. Seregszemle, 2015/2–3.

Lacsny Márton: *A tartalék tartaléka, avagy az iskolai hazafias és honvédelmi nevelés és a honvédelmi előképzés fejlesztésének lehetőségei*. In: Hadtudomány és a XXI. század című konferencia kiadványa. A Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2016.

Lacsny Márton: *Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében*. Honvédségi Szemle, 2016/1.